

Inhoud:

In memoriam Pater A.J. Munsters, M.S.C.	1
Model van een Toust-Cedul	3
Winkel- en andere bedrijvigheden in Elsloo rond 1935	5
Het kanaal van Stein naar Nuth	15
De bosanemoon, Anemone nemorosa	24
Verzoek voor gemeentelijke steun voor verlies van een paard	26
Volkstelling 1796 (IV). De inwoners van Elsloo aan het einde van de 18 ^{de} eeuw	28

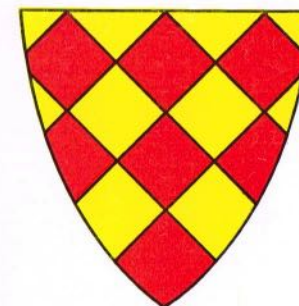
**Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maas-
streek, gevestigd te Stein.**

Secretariaat Heemkundesnippers:

L.H. Schreurs
Heirstraat 40,
6181 HM Elsloo
Tel: 046-371983

P.H.A. van Os
Dross. Saldenstraat 11,
6181 ER Elsloo
Tel: 046-372787

Bankrekening t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.21.362 (giro van de Rabo bank: 1048855).

Heemkundesnippers Maasstreek

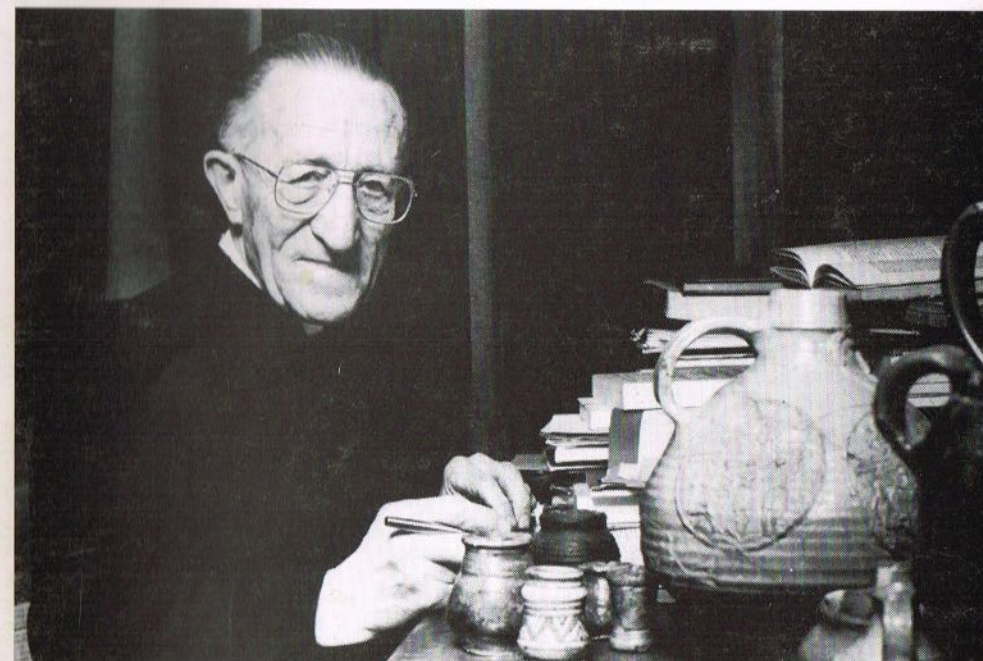
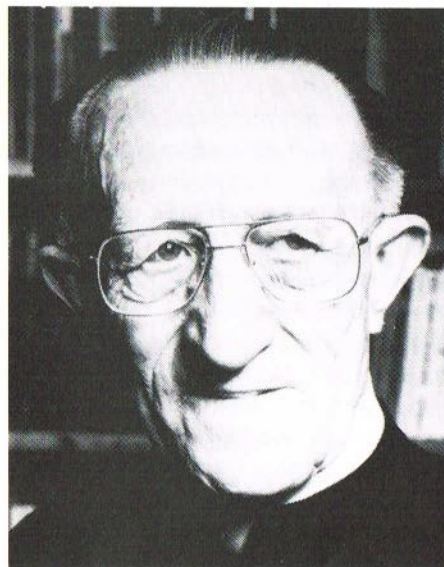

Foto voorzijde: Pater A.J. Munsters, MSC.

Redactie:
Mr F. van der Bruggen (eindredacteur)
Dr. Ir A.A. Macco
P.H.A. van Os
H. Rouvroye
L.H. Schreurs
ISBN: 90-70692-19-8
ISSN: 0920-9107

In memoriam Pater A.J. Munsters, M.S.C.

Op 9 september 1993 is Pater A.J. Munsters, erelid van de Heemkundevereniging Maasstreek, op 87-jarige leeftijd in het Missiehuis te Stein overleden.

Anthonius Johannes Munsters werd op 26 februari 1906 te Deurne (N.Br.) geboren. Zijn gymnasiale opleiding vervolgde hij met een priesteropleiding bij de Missionarissen van het H. Hart (MSC) te Tilburg, Arnhem en Stein. Zijn kwaliteiten bezorgden hem vrijwel direct na zijn studie in 1932 een benoeming tot docent in de ascetische en mystieke theologie en pastorale psychiatrie aan het theologisch seminarie te Stein. Zijn docentschap vervulde hij tot 1966,

toen de opleiding werd opgeheven. In 1928 kwam Pater Munsters naar Stein. Meteen werd zijn belangstelling voor de oude burcht gewekt. Dit vormde de basis voor zijn uitgebreide activiteiten op historisch gebied, waarvoor hij alom waardering en respect verwierf.

In de loop van meer dan vijftig jaar heeft hij zeer veel publicaties en enkele boeken geschreven over de geschiedenis van Stein en omgeving. Zijn belangstelling en kennis waren zeer breed maar hij had een voorliefde voor de (kerk)geschiedenis van de Middeleeuwen. Zijn werk verscheen vooral in de tijdschriften van het LGOG. Zijn waardering voor het werk van de Heemkundevereniging Maasstreek liet hij mede blijken door artikelen in de Heemkundesnippers.

Het vele werk voor het LGOG, vooral ook op redactioneel gebied, werd in 1965 beloond met het erelidmaatschap en in 1986, op zijn tachtigste verjaardag, met de bundel "Munsters in de Maasgouw". In 1979 werden hem door burgemeester Corten de versierselen van Ridder in de Orde van Oranje Nassau overhandigd. In 1985 werd hij als eerste ingezetene ereburger van de gemeente Stein.

In Stein zelf was Pater Munsters mogelijk meer bekend om zijn archeologische activiteiten. Rond de jaren '50 richtte hij zijn belangstelling mede op de

prehistorie van Stein en Elsloo. Met professor Modderman werden binnen de gemeente opgravingen verricht naar bandkeramische nederzettingen. Pater Munsters heeft zich ingezet voor het behoud van een van de vele vondsten: de overblijfselen van een middenneolitische grafkelder. In samenwerking met de gemeente werd het Archeologisch Reservaat rondom de resten opgetrokken.

Wie Pater Munsters kende, kende hem als een zeer kritisch persoon. Zoals blijkt uit onder meer zijn redactionele activiteiten en boekbesprekingen was zijn kritiek altijd positief bedoeld, om zijn omgeving aan te sporen met eenzelfde wetenschappelijk kritische instelling de geschiedkunde te beoefenen. Alleen daarmee zou de waarheid gediend zijn. Altijd stond hij open voor de serieuze geschiedbeoefenaar. Daarentegen was hij wars van personen die financieel gewin of populariteit nastreven. Zijn kritische instelling betrof hem ook zelf. Hij stelde hoge eisen aan zichzelf en "comfort" paste niet in zijn belevingswereld. Gedurende de laatste jaren van zijn leven, waarbij zijn gezondheid het zowel lichamelijk als geestelijk zwaar te verduren kreeg, heeft hij zijn enorme geestelijke kracht wederom laten blijken.

Hij stond niet graag in de belangstelling: "het hoeft allemaal niet, het is nergens goed voor" waren steeds terugkerende uitspraken. Toch waren innerlijke trots en tevredenheid merkbaar.

Reeds een aantal jaren geleden hebben een aantal personen zich ingezet om de historische monumenten van Stein, waaraan Pater Munsters zo'n grote bijdrage heeft geleverd, te behouden. Verenigd in de Archeologiestichting Pater Munsters werd als doelstelling geformuleerd het erfgoed voor de gemeenschap binnen de gemeente Stein te bewaren. Daarmee is het beheer van de kasteelruïne, het Archeologisch Reservaat en de vele vondsten op archeologisch gebied voor de toekomst zeker gesteld.

Het laatste zeer omvangrijk werk, de beneficiënljsten van het Kempenland van 1400 tot 1562, waaraan pater Munsters en oud-Rijksarchivaris Dr Grauwels een achttal jaren zeer intensief hebben gewerkt, zal door de Stichting Pouillés afgerond en uitgegeven worden, mogelijk in 1996.

Het moge duidelijk zijn dat Pater Munsters en zijn werk met recht een vaste plaats hebben verworven binnen de gemeenschap. De herinnering aan hem en al hetgene dat hij op velerlei terreinen en veelzijdige wijzen heeft verricht, zullen met respect bewaard blijven.

A. Macco,
Voorzitter van de Heemkundevereniging Maasstreek.

Model van een Toust-Cedul

L.H. Schreurs, sectie Geschiedenis en Genealogie

Onderstaand een voorbeeld van een pachtcontract, afkomstig uit het kerkarchief van Elsloo. Het is een model zoals dat in de tweede helft van de 18de eeuw door de pastoor van Elsloo werd gebruikt om juridisch sluitende contracten met pachters te kunnen afsluiten en deze dan goed te archiveren. Volledigheidshalve zij vermeld, dat dusver in het kerkarchief (nog) geen volledig ingevulde en ondertekende pachtcontracten zijn gevonden.

Het model (oorspronkelijke weergave):

Den (...) heeft den ondergeschreven pastor van Elsloo een pacht en ploeger-regt uitgegeven, zoo en gelijk hij uitgeeft mits dezen in eenen toust van zes agtereenvolgende jaaren, aanvang zullende nemen met half Meert 17(...) ende dezen termijn omzijnde te expireren aan den eerzamen (...), present en acceptant (alhier comprimeert men de stuken en grooten der landerijen (...)) (...) en zulks ten halvescheijd (of anderzins in geld of korenpagt jaarlijks etc.) op de volgende speciaale conditien

1. dat den aannemer zal gehouden zijn te betaalen alle cinsen nabuer of andere lasten de reelen schat: ten tot etc. (: zoo als goed gevonden word) voor het bunder boven zijnen jaarlijkse pagt een halvescheid (of in geld, of in goed, zuiver, leverbaar en des zelve jaars gewasse koren.

2. dat den aannemer de voorschreven landen wel en deugdelijk zal regeren met belken, bouwen, zaijen en die ten minsten eene geduurende dezen toust wel en genoegzaam overmesten, de zelve in hunne behoorlijke reijn steenen en maate onderhouden.

3. de betaalinge der pagt-penningen zal jaarlijks met Zint Andries of veerthien dagen daar naar moeten voldaan zijn, en de vrugten van een halvescheid voor Kersmisse (of zoo naar belijfte:) de vrugten van koren-pagt met den 1e April ten volle geleverd zijn, op poene van expiratie deses toust ter keuze van den uitgever, zonder te mogen pretenderen eenig ploegregt, veddinge, melioratie of diergelijk.

4. dat den aannemer, zonder expres en speciaal consent van den uitgever geene der voorschreevene landerijen aan niemand anders en zal vermogen uitgeven, verdeelen ofte overlaeten; alles op poene van expiratie deses toust, en al welk: en geindigt zijnde, zal de aannemer gehouden zijn de landerijen te laten liggen zonder te mogen pretenderen eenig ploegregt, veddinge, melioratie ofte diergelijk, waar van wel expresselijk is renunciërende, maar

zal gehouden zijn dezelve ter laten ter vrije dispositie van den uitgever of wel op nieuws tijdelijk met hem contracteren.

5. In het laatste jaar van dezen toust zal den aannemer gehouden zijn met den nieuwen eventueelen aannemer of pagter, volgens dat redelijk is, over den akker-loon en zaadgoed van de door hem gezaaide en wassende wintervrugten te convenieeren.

6. Laatste: den aannemer (: Nota Bene, deeze conditie zoo als blijft; raakt de halfscheid niet:) zal niet mogen eenigen kwijtslag vragen, ten zij de vrugten in den velde, ten minsten boven een derde deel, van alle zijne aangenoemene landerijen verdoreven zijn, het zij door muijzen, hagelslag of heijkracht en om geene andere redenen in welken geval hij zal ge houden zijn binnen drij dagen na de geschiedenis van al zulken schade aan den uitgever kennis te geven, om in al zulken geval den kwijtslag na behooren te reguleeren alle welke konditien den voorschreven aannemer heeft geaccepteert en belooft na te komen, daar voor mitsgaders voor prompte jaarlijksche betaeling sprekende onder obligatie van zijnen persoon en goederen, hebbende en verkrijgende, geene uitgezondert waar en ter wat plaatse dezelve ook mogen gelegen zijn aldus gedaan en gepasseert in de pastorie (of elders) op dag en jaar als boven.

Toelichtingen:

Toust: pacht, meestal een contract over 6, 9, of 12 jaren, altijd een veelvoud van 3 i.v.m. het vroeger geldende drieslagstelsel (waarbij het land het derde jaar braak lag). Het woord toust werd in de 18de eeuw in de beide Limburgen algemeen gebruikt voor 'pacht'. De herkomst van het woord is ons vooralsnog onbekend. *Cedul*: (eigenlijk: acte tot overdracht van een of meer rechten, maar in dit verband:) contract. *Expireren*: aflopen, vervallen. *Comprimeren*: (eigenlijk: samenvatten, hier:) vermelden. *Bunder*: 1 bunder (8024,8 m²) is 4 morgen, 20 roeden of 400 kleine roeden. *Halfscheid*: de grens, de helft. *Belken*: ondiep ploegen. *Reijsteen*: grenssteen. *Veddinge*: het vet maken van de grond: bemesten. *Melioratie*: grondverbetering (bemesten). *Consent*: toestemming. *Poene*: straf, boete. *Dispositie*: in bewaring geven, storten van geld. *Convenieeren*: gelegen komen, overeenkomen, afspreken, passen, behoren. *Kwijtslag*: vergoeding (in de vorm van kwijtschelding) korting. *Heijkracht*: oorlogsgeweld. *Reguleeren*: leiden, ordenen, ordelijk laten verlopen.

Winkel- en andere bedrijvigheden in Elsloo rond 1935

H. Rouvroye, Sectie Geschiedenis en Genealogie

Het oude dorpsdeel van Elsloo en ook Catsop en Terhagen kreeg in de twintiger en dertiger jaren van deze eeuw het gezicht, dat we nu nog kennen. De komst van de mijnen in de twintiger jaren bracht een flinke verbetering mee in de inkomenssituatie van een aanzienlijk deel van de bevolking van circa 2400 zielen. Ook de gemeente kreeg meer financiële armslag en rond 1925 waren de nutsvoorzieningen zoals waterleiding, electriciteit en riolering voltooid of in een gevorderde staat van aanleg. In deze periode werden ook een aantal eigen- en huurwoningen gebouwd. De grootste verandering bracht echter de aanleg van het Julianakanaal in de jaren 1929-1935 met zich mee. Voor de aanleg moesten niet alleen 43 woningen worden gesloopt, ook de school en het gemeentehuis werden afgebroken. Hierdoor ontstond een "bouw golf" bovendien had de grote aanwas van de bevolking door de kanaalwerkers invloed op de totale leefsituatie in Elsloo. Ook werden er meerdere nieuwe zaken geopend.

Om een blik op de toenmalige bedrijvigheid in Elsloo te werpen lijkt het juist te kiezen voor de tijd rond 1935. De Tweede Wereldoorlog en de ontwikkelingen daarna betekenden immers het einde van de "goede oude tijd" dus ook het einde van vele bedrijven. Een telling van de "bedrijven" (waarbij we - zoals in dit hele artikel - de agrarische bedrijven buiten beschouwing laten) de volgende aantallen op:

20 kruidenierswinkels, 7 bakkerijen/kruidenierswinkels, 8 slagerijen en/of filialen hiervan, 11 café's, 4 sigarenfabriekjes, 5 steenkolenhandelaren, 6 rijwielzaken met electro-/huishoudelijke artikelen, 2 schildersbedrijven, 2 winkels voor ijzerwaren en huishoudelijke artikelen, 1 smederij met winkel voor huishoudelijke artikelen, 5 herenkapperszaken met rookartikelen, 2 dameskapperszaken, 2 groenten- en fruit-verkoopzaken, 5 schoenmakerijen waarvan 1 met winkel, 1 drukkerij met winkel/rookartikelen, 1 winkel voor hengelsport- en rookartikelen, 3 kleermakerijen met winkel voor textielwaren, 5 winkels voor stoffen, garen en naaiartikelen, 4 aannemersbedrijven, 1 fotografe, 1 modiste met winkel, 1 timmerwerkplaats, 1 winkel voor rookartikelen, 1 busondernemer, 2 molenaars, 1 vis- en kaaswinkel, 1 drogisterij, 1 meubelhandel, 3 transportbedrijven, 2 loonslagers en ca. 10 thuisnaaisters.

Het spreekt vanzelf, dat bij een dergelijke hoeveelheid "bedrijven" geen sprake was van een zodanige omzet dat men er van kon leven. Vaak had de man een baan in loondienst en verzorgde de echtgenote de zaak. Dit bleek

uit de dialectbenaming, waarbij de winkel dan de naam van de vrouw kreeg. In een aantal gevallen openden weduwen noodgedwongen een winkeltje om een schamel bestaan te verwerven. Meestal ook waren de zaken niet "zuiver" d.w.z. er waren vele combinaties mogelijk zoals: bakkerij-rookwaren-kruidenierswaren, of kruidenierswaren-stoffen-petroleum. Meer dan de helft van de bedrijfjes was gevestigd in gewone woonhuizen die daarvoor feitelijk ongeschikt waren. De voorkamer werd dan eenvoudigweg voorzien van rekken en een kleine "winkelbank" met weegschaal; van het vaak kleine raam werd een étalage gemaakt. De voordeur stond meestal open en de kamerdeur was van een bel voorzien. De winkelsluitingswet werd niet al te precies nagevolgd, en op zondag waren de winkels, die snoepgoed verkochten en eventueel rookartikelen dan ook geopend want de "zondagscent" van de kinderen was welkom en de volwassenen moesten kunnen roken. Hierbij werd niet geschroomd "losse" sigaretten van onder de toonbank te verkopen, hetgeen wettelijk verboden was. Voor 1 cent kreeg men 1 sigaret, voor 2 cent werden 3 sigaretten verstrekt. Waren de winkels gesloten dan kon men "achterom" gaan en werd toch geholpen. Van winkelsluiting wegens vacatie was geen sprake; in die tijd ging men niet met vacatie! De slagerszaken waren zonder uitzondering redelijk modern voor die tijd; met koeling d.m.v. staven ijs van

Stationstraat: Links met kap: winkel Nelke Pes; winkel Jan Pesch (in aanbouw); kapperszaak Louis Driessen. Rechts: met benzinepomp winkel wed. Schrassen en café Frits Lemmens. In het midden de later gesloopte huizen van loonslager Jan Driessen en de bakkerij van Willem Driessen.

30x30 cm en een meter lang werden de koelkasten koud gehouden. Het ijs werd eenmaal per week van een ijsfabriek in Schinnen betrokken. Ook een deel van de café's beschikte al over ijskoeling. De meest moderne kruidenierswinkel was de in 1935/36 geopende winkel van de Gezusters Schreurs aan de Stationsstraat; hier kon men naast de gebruikelijke "losse" artikelen ook vele "verpakte" artikelen kopen, voorwaar een novum! De koffie werd elektrisch gemalen en men verkocht vlees en ook andere artikelen, zoals groenten, in blik.

Een der oudste kruidenierswinkels in Elsloo was "Bie de Sieme", de familie Amen aan de Kaakstraat. Hier verkocht men nagenoeg alle artikelen los, van koffie, suiker, zout, stroop, meel, erwten en bonen, soda, zachte zeep, tot naalden, garen, dweilen, stoffen en petroleum, maar ook tabak, klompen bezems enz. en snoep. Het winkeltje was klein en donker, doordat er maar een klein raam was dat ook nog als étalage werd gebruikt. De losse artikelen werden in papieren zakken, "tuute", geleverd, de zachte zeep in vetwerend papier, "kleepapier". De reuk in deze winkel was een mengsel van de geuren van koffie, petroleum, zeep, laurierbladeren en andere geurmakers.

De overige kruidenierswinkels in Elsloo lagen naar sfeer en mogelijkheden tussen beide genoemde zaken in, dus van oud tot nieuw. Een ander bekend winkeltje was dat van Marie-Catharien Botti aan de Raadhuisstraat. Marie-Catharien werd ook de "Broktant" of het "Brokvrouwtje" genoemd. Ze was een pronte, zeer proper vrouwtje dat in haar oude huisje een kruidenierswinkelje dreef. Om het winkeltje te bereiken moest men over de "vaart" naar de deur toe; van hieruit kwam men via een kleine gang in de winkel die links in het achterhuis was gelegen. De afmetingen ervan waren ca. 3,5 x 3,5 meter. Het assortiment dat ze verkocht was niet bijzonder groot, maar de allervoornaamste artikelen had ze wel. Haar specialiteiten waren haringen en "brok". Op vrijdag -vastendag- verkocht ze haringen die ze zelf inmaakte en die bijzonder lekker smaakten. De haringen stonden op vrijdag in een grote bak op de toonbank en de klanten konden aangeven welke haringen ze wilden en hoeveel uien, "unne", ze erbij wilden hebben. De grootste trekpleister, voor de jeugd althans, was de "brok". Dit was het afval van voornamelijk ijswafeltjes die stukgingen tijdens het productieproces in de Victoria-koekjesfabriek in Maastricht. Lang ging Marie-Catharien te voet naar Maastricht om een grote zak van deze "brok" te halen. Van oude kranten, die ze nauwkeurig in stukken sneed, plakte ze puntzakken in twee maten. Op zondagmorgen was er een drukte van belang want dan werd de "zondagscent" of ook wel de cent die bestemd was voor de schaalcollecte in de zondagsmis omgezet in een een puntzak met "brok" van 1 cent of 2 1/2 cent.

*Dorpsstraat: Aan de rechterzijde van rechts naar links:
Winkel wed. Jacobs, Martien
Driessen en Louis Lenaerts*

Een bekende bakkerij, zeker bij de generatie schooljeugd, was die van Jannes de Bekker, Jan Janssen aan de Schoolstraat. In de bakkerij werden de drie broodsoorten, die toen bestonden, vervaardigd nl. wittebrood, zwartbrood en "onderwerkbrood", een soort Tarvo. Met kermissen en hoogtijdagen werd er vlaai en koek gebakken. De "vlaaien" werden thuis klaargemaakt en dan in rekken naar de bakkerij gebracht waar Janssen ze bakte; ook werd het deeg wel thuis gemaakt en in een doek gewikkeld samen met een ketel fruit naar de bakkerij gebracht, waar de bakker er dan vlaaien van maakte. De schooljeugd kende de winkel zeer goed, want buiten de bakkerijartikelen en kruidenierswaren werd er snoep verkocht. Had men om welke reden dan ook een cent verdiend dan werd deze vaak bij "Jannes" omgezet in snoep; ook de cent bestemd voor de missie verdween wel eens in de winkel. De andere bakkerijen opereerden op dezelfde basis.

De zaak met de meest attractieve étalages was de kleermakerij annex textielwinkel van Tjeu de Aolber, Mathieu Alberigs Sr. aan de Raadhuisstraat. Deze sprong steeds in op destijds actuele zaken; zo kon men tussen de stoffen een draaiende windmolen zien, terwijl een gramfoon het toen zeer populaire liedje "Daar bij die molen" speelde. Later volgden ook nog andere, terwijl ook elk seizoen zijn aandacht kreeg. Altijd waren er bewegende objecten als poppen enz.; de étalages trokken dan ook steeds veel belangstelling.

Van de café's was een typisch voorbeeld dat van Sjef van Jweuepke, Joseph Vranken in Catsop. Vranken huurde het café met tuin en boomgaard voor f. 25,- per maand van een kleine brouwerij in Maastricht. In het café werd het bier in de kelder opgeslagen en ongekoeld van de tap verkocht; er waren drie soorten bier verkrijgbaar nl. Diester pils, jong bier en donker bier. de twee

eerste soorten werden in "potten met oor" verkocht en het donkere bier in "Schopjes"-glazen op een klein voetje, deze waren bedoeld voor dames. De prijs was een dubbeltje per glas. Aan sterke drank werd verkocht: Hennekens Els, Franse brandewijn, bittere-soort brandewijn, oude klare, advocaat en boerenjongens (rozijnen op brandewijn). De prijs per glaasje ook f. 0.10. Voor kinderen was er een soort limonade-gazeuse voor f. 0.10 per glas, Kwatta-chocolade werd ook voor een dubbeltje per reep verkocht. De chocolade kostte inkoop f. 1.85 per 100 repen. Het bier kostte inkoop f. 22.54 per 98 liter. Het café werd in de winter verwarmd met een grote potkachel die midden in de ruimte stond. Er was een buitenkegelbaan, en binnen werd een tafelkegelspel gespeeld; het kegelspel was zeer populair. Ook het kaartspel werd er flink beoefend, "guliken" was het meest bekende spel; het was een soort pandoer met 2 kaarten op de stok. Korte tijd stond er ook een gokkast, Paljas genaamd; na inworp van een dubbeltje ging het apparaat werken en kon men enige penningen winnen. Vier penningen leverden een glas bier op; slimmerds bemerkten dat het toestel ook op halve centen werkte; na ontdekking hiervan werd de gokkast meteen verwijderd.

Met kermissen en carnaval mocht er worden gedanst, dit na het verkrijgen van een vergunning van de gemeente, waarvoor f. 7,75 moest worden betaald. Het orkest van 2 man kostte f. 15,- per dag. Hiervoor moest op zondag de matinee-voorstelling worden gegeven en gedurende de volgende dagen worden gespeeld voor het bal. De sluitingstijden van de café's waren zo vroeg dat iedereen weer op tijd thuis kon zijn voor bedtijd. Soms werden door bepaalde klanten "grapjes" uitgehaald; men stal eenvoudig alle voedingsmiddelen die in huis waren en at die op. Later werd dat dan wel weer in der minne geregeld. Zondagsmiddags rond half drie werden de klanten door moeder Vranken, die een zeer vrome vrouw was, uit het café gezet met de mededeling dat ze na het lof terug konden keren. Hieraan werd door ieder gevolg gegeven! Eenmaal per jaar werd er in café Vranken gekiezen, en wel met Driekoningen op 6 januari, het "koningskiezen". Moeder Vranken bakte vijftig grote koeken die werden uitgekien. Het café was dan stampvol en men zat zelfs op de vloer. Iedere ronde werd een van de 50 koeken uitgekien waarvan er één 'n boon bevatte. De winnaar van deze "koningskoek" kreeg er één extra. Eenvoudig vermaak in een sobere tijd. Joseph Vranken zelf exploiteerde achter het café de kolenverkoop voor de buurtschap; bovendien was hij voerman met kar en paard en verzorgde hij voor de mensen met kleine stukjes grond het ploegen, inzaaien, oogsten en dorsen van de vruchten. Voor veel mensen een onmisbare figuur!

De thuisnaaisters waren meisjes of vrouwen die aan huis tegen betaling en de kost nieuw- en verstelwerk kwamen verrichten. Er was ook concurrentie voor de neringdoenden, want vanuit Beek kwamen jongens die in dienst waren van De Gruyter of de Edah met klantenboekjes de bestellingen opnemen die ze dan later per bakfiets weer afleverden. Maar er waren ook andere concurrenten; De volgende waren toendertijd bekend.

Het "Pruuske" uit Duitsland: deze verkocht messen, scharen, scheermessen enz., hij reed op een licht motorrijwiel en woonde in Solingen.

Het "Petrolkaelke": deze petroleumventer kwam met zijn karretje uit Neerbeek. De "Lommelekael": haalde lompen, oud ijzer en konijnevelen op. De konijnevelen van de voor kermissen en feestdagen geslachte diertjes werden met de haren naar binnen gekeerd met stro of iets anders gevuld en na droging voor een paar cent verkocht.

De "Kjesboer": deze rijzige figuur met zijn blauwe kiel en schipperspet verkocht kaas vanuit Geleen op zijn bakfiets. In de rieten mand voor op de fiets lagen diverse zware kazen waaruit men kon kiezen.

Ook op de fiets kwam "Jaap van de Mijn"; hij handelde in "militaire jassen en broeken, oud en nieuw", althans dit was zijn roep als hij binnen het dorp kwam. Overigens handelde hij in alles wat verkoopbaar was; de herkomst van de spullen was niet altijd pluis!

Het "Pindakaelke": een Chinees die bij tijd en wijle met een koffertje pinda's langs kwam.

De "Sjerreslieper": deze man zorgde voor het slijpen van messen en scharen. De "Verrekeskael": aangezien veel mensen behalve kippen ook een varken voor de slacht hielden kon deze uit Broeksittard komende handelaar hier goed zaken doen. Vaak was hij in gezelschap van zijn echtgenote die achter op de paardekar tussen de manden met varkens en kippen zat; hun echtelijke ruzies vochten ze publiekelijk uit, waarbij ze tot groot vermaak van de omstanders grove taal niet schuwden.

Uit Geulle kwam "Pjer van Lombok", die manden, klompen, bezems, e.d. verkocht. Hij had een ruime keuze op zijn wagentje met paard.

Uit Meers kwam "Doorke Smeets"; ook hij had een assortiment als "Pjer" Helemaal uit Sittard kwam een vrouw, het "Bessemervruike" genaamd, die bezems en borstels verkocht.

Ook een "Spinzelevrouw" kwam langs de deur; zij verkocht garen, naalden, elastiek en andere kleine benodigdheden voor het naai- en verstelwerk.

U ziet: een grote concurrentie voor de plaatselijke neringdoenden die ook nog te kampen hadden met de smokkel van margarine, suiker e.d. die in het nabuurland België de helft goedkoper waren. Alles bij elkaar was het een grote

groep mensen die probeerden op deze manier de kost of tenminste een deel daarvan te verdienen.

De winkels en bedrijven waren als volgt over Elsloo, Terhagen en Catsop verdeeld:

Maasberg:

1. "In de meule": Fam. Lenssen; melk, boter, eieren, thuis- en huisverkoop.
2. "Gus van Willeme": August Frederix; voerman en boerderij.
3. "Leike van den ontvenger": Leo Vaessen; kruidenierswaren en toezichhouder van het kasteel.
4. "Bet van van Es": Gezusters van Es; kruidenierswaren.

Dorpstraat:

5. "Mertien van Doorke": Wed. Jacobs; kruidenierswaren en rookartikelen.
6. "Mertien van de Smeed": Martin Driessen; rijwielen, electro, huishoudelijke artikelen, taxi, koster St. Augustinuskerk.
7. "Lewieke de boer": Louis Lenaerts; melk, boter, eieren; thuis- en huisverkoop en boerderij.
8. "Nelleke van de Smeed": Nelke Pijpers-Driessen; ijzerwaren en huishoudelijke artikelen.
9. "Den Taaiman": Frans Taeymans, bakkerij, kruidenierswaren.
10. "Sjeng Hoebe": Jan Houben; slagerij.
11. "Den Dobbele": Harie Dobbelsstein; café.
12. "De krap": Hubert Dobbelsstein; herenkapper.
13. "Sjaak van Doorke": Jac. Hendrix; steenkoolgroothandel, fruitverkoop.
14. "Pjetterske": J. Peeters; groenten en fruit, koloniale waren, contractteler bonen.
15. "De Kooperaasje": Coop. koloniale waren.
16. "Wis": Wed. Louise Vranken; scheepvaartbedrijf.

Raadhuisstraat:

17. "Den Hjer": J. Fredriks; sigarenfabriek.
18. "Sjefke van de kuster": Jos Lenssen; koloniale waren.
19. "Merie Catrien": Maria Catharina Botti; koloniale waren.
20. "Den Duitsje Wiel": W. Penders; kolenhandel en transport.
21. "Thei de Daalman": schoenmakerij, schoenwinkel.
22. "Sie van de Pluus": Lucy Pluis; koloniale waren.
23. "De Knoup": W. Knoben; drukkerij, kantoorboekhandel, rookartikelen.
24. "Den Aolber": Mathieu Alberigs Sr.; kleermakerij en textielwinkel.

Julianastraat:

- 25. "Harie den Orgel": Harie Janssen; café, rookartikelen en organist van de kerk in Stein.
- 26. "Lies van de Zenger": Wed. Koch-Zengers; koloniale waren.
- 27. "Hoeb Smeets": Hub. Smeets; hengelsport, rookartikelen.
- 28. "Saak van Betje": sigarenfabrikant en verkoop.
- 29. "Mina van Zjolly": Mina Martens-Smeets; café, rookartikelen.

Schoolstraat:

- 30. "Kees": Kees Kroon; rijwielhandel, rijwielhersteller.
- 31. "Jannes de Bekker": Jan Janssen; bakkerij, koloniale waren.
- 32. "Truu van Nolke": Gertruud van Es-Vranken; koloniale waren.
- 33. "Krisjke": Chris Bekkers; bakkerij, koloniale waren.
- 34. "Zjang de Smeed": Jan Driessen; smederij, ijzerwaren, huishoudelijke artikelen.

Jurgensstraat:

- 35. "De jong van Krisjke": Chris Bekkers; herenkapper.
- 36. "Baer Collard": Hub. Collard; schoenmakerij.
- 37. "De Beesman": J.Biesmans; electrohandel.

Kaakstraat:

- 38. "Den Dobbele": Harie Dobbelstein; sigarenfabriek.
- 39. "Fien van de Meier": Wed. Bours-Meiers; garen, stoffen naaiartikelen.
- 40. "De Sieme": J.Amen; koloniale waren, rookart., stoffen, petroleum, enz.
- 41. "De Stas": J.Stassen; koloniale waren, grind en zand.
- 42. "De fotsj": melkfabriek; melk en melkproducten.
- 43. "Til van Betje": Til Beckers-Fredrix; koloniale waren en rookartikelen.
- 44. "Door Beckers": Theodoor Beckers;aann. bedrijf Beckers-Driessen.
- 45. "De Krjemmer" Jan Kreemers; café en rookartikelen.
- 46. "Reubsaoet": Giel Reubsaoet; bakkerij, koloniale waren

Terhagen:

- 47. "De witten Heuvel": Jan Hoeveler; transportbedrijf met meerdere vrachtauto's.
- 48. "Het mantje": J. Fredrix; koloniale waren, garen, textiel, rookartikelen, petroleum, enz.
- 49. "op 't Veldje": W.Janssen-Steps; groenten en fruit, mandenmakerij.

Heirstraat:

- 50. "Trina van Graadje": Trina Beckers; modiste.
- 51. "Pie": Pie Schreurs; aannemingsbedrijf.
- 52. "Tina van Houben": koloniale waren en rookartikelen.
- 53. "Jan de Meier": slagerij.
- 54. "Lambaer van Neske": Lambert Vranken; herenkapper.
- 55. "Marinus": Marinus Weeterings; schoenmakerij.

Catsop:

- 56. "Sjef van Jweuepke": Joseph Vranken; café, kolenhandel, servicebedrijf.
- 57. "Sjeng van Tiesse": Jan Lemmens; melk, boter eieren, thuis- en huisverkoop.
- 58. "Willems": J. Willems; koloniale waren, rookartikelen, enz.
- 59. "Maantje": Herman van Es; koloniale waren enz.
- 60. "Sjeng Bours": Jan Bours; timmerwerkplaats.
- 61. "Sjeng Brores": Jan Brorens; filiaal slagerij Houben.
- 62. "Dirix": Jan Dirix; transportbedrijf met 1 auto.
- 63. "De Ment": J.Wouters; koloniale waren, rookwaren, enz.
- 64. "De maedjes van de Vonk": Gezusters Vonken; textiel, naaiatelier.
- 65. "Nikkela de Til": Nic. Tilmans; schoenmakerij.
- 66. "Fritske in 't Veld": Frits Lemmens; hoenderpark, eierhandel, beheerder melkfabriek.
- 67. "Door den Engel": Th. Engelen; café, rookartikelen.
- 68. "Jaakske Collards": Jac. Collard; sigarenfabriek.

Stationstraat:

- 69. "Trees van den Heuvel": Wed. Driessen-Hoeveler; koloniale waren, rookartikelen, textielwaren, stoffen.
- 70. "May van Jentrien": M. Fredrix-Peeters; café, rookartikelen.
- 71. "Lewieke Sjrwers": Gezusters Schreurs; koloniale waren, rookartikelen.
- 72. "Lewie van Hees": Louis van Hees; electro huishoudelijke artikelen.
- 73. "Mattes": Math. Scheepers; slagerij.
- 74. "Bel van Laentje": Bella Martens-Driessen; textielwinkel.
- 75. "Lei van Laentje": Leo Driessen; slagerij.
- 76. "Van Haeske": L. van Hees; slagerij (later F. van Hees bakkerij).
- 77. "Kaole Tina": Tina Fredrix; kolenkleinhandel.
- 78. "Lewieke Sjrwers": aannemingsbedrijf.
- 79. "Pieke de Pluus": rookartikelen.
- 80. "Everaers": busondernemer, tankstation.
- 81. "Tjeu de Snieder": Mathieu Lemmens; kleermakerij en textielwinkel.

82. "Sjenke de Pieper": schildersbedrijf, verfwaren, behang.
83. "Nes van Reul": Agnes Reul; café, rookartikelen.
84. "Sjef oet de Meule": Jozef Pijpers; molenaar, meel, bloem, voerhandel.
86. "De Sjas": Wed. Schrasser; electro, rijwielen, huishoudelijke artikelen, tankstation.
87. "Nelke van de Pesj": Wed. Pesch; koloniale waren, rookartikelen.
88. "Sjeng van de Pesj": Jan Pesch; kleermakerij, textielwinkel.
89. "Lewie van Sjeng Dreesse": Louis Driessen-Muris; dames- en heren kapsalon.
90. "Ubachs": J. Ubachs; stoffenhandel.
91. "Frits Lemmens": café, rookartikelen.
92. "Sjeng de Slegter": Jan Driessen; loonslager.
93. "Joep Maos": aannemingsbedrijf.
94. "Willem Dreesse": Willem Driessen; bakkerij, rookartikelen, koloniale waren.
95. "Trina van Joep Maos": fotografe.
96. "Door Bours": Theodoor Bours; boomkwekerij.
97. "De Bierstal": Th. Bours café.
98. "Bout": J. Bout; vis- en kaaswinkel.
99. "Nellie van Dien": Nellie Janssen; dameskapster.
100. "Huub van Graadje": Hubert Beckers; koloniale waren, wijnen, taxi.
101. "den drogis": Jan Wouters; drogisterij.
102. Het febriekske": Jac. Fredrix; sigarenfabriek.
103. "Frits van Sjaakske": schildersbedrijf.
104. "Neerke van Mulken": Reinier van Mulken; meubels.
105. "De Lommaer": Firma A. Lommaert; groothandel in ijzer.
106. "Frens van Lewieke": Frans Fredrix; rijwielen, huishoudelijke artikelen, ijzerwaren.
107. "De Ruyt": Mathieu Ruyt; koloniale waren.
108. "Beth oet de Hei": Wed. Martens; koloniale waren en rookartikelen.
109. "An oet de Hei": café "de Groenewald".

Koolweg:

110. "Sjeng van de Pauw": Jan Paulussen; transportbedrijf, 2 auto's.

Het kanaal van Stein naar Nuth

P.H.A. v. Os, Sectie Geologie

INLEIDING:

De aanleg van het Julianakanaal van ca. 1925 tot 1935 was voor Zuid-Limburg, maar zeker in het bijzonder voor de gemeenten gelegen aan de Grensmaas, een zeer ingrijpend project.

Het aanzien van het oostelijke deel van de Maasvallei werd er grondig door veranderd; vele woningen werden afgebroken, land onteigend, wegen afgesneden. In de periode van 1915 tot 1935 werden door Rijkswaterstaat een groot aantal werken uitgevoerd met het doel het Luikse- en het opkomende Zuidlimburgse industriegebied beter bereikbaar te maken vanuit Rotterdam en Amsterdam.

Behalve het Julianakanaal waren ook de aanleg van het Maas-Waalkanaal, het kanaal Wessem-Nederweert, de kanalisatie van de Maas ten noorden van Wessem d.m.v. stuwen en sluizen en bijv. de renovatie van de St. Servaasbrug te Maastricht onderdelen van genoemde werken. De totale investering bedroeg ca. f. 85 miljoen, in onze ogen een relatief lage investering, maar voor die tijd een enorm bedrag.

Uit die periode stamt ook een weinig bekend plan om d.m.v. zijkanalen vanaf het Julianakanaal de sterk groeiende gebieden rond Sittard-Geleen en Heerlen voor de scheepvaart toegankelijk te maken.

Het plan, waarbij naast financieel-economische belangen t.a.v. de mijnbouw ook de toekomstige industriële infrastructuur van Zuid-Limburg in het geding was, biedt een aardig beeld van de toenmalige visie en maatschappelijke krachten m.b.t. de industrialisatie.

Ook lokaal gezien zeer interessant want het tracé van het geplande kanaal naar Nuth begon in onze gemeente en de aanleg van de DSM-haven in Stein hing nauw samen met de uitkomst van dat plan. (zie kaart).

COMMISSIE van ADVIES:

Op 22 december 1925 installeerde de toenmalige Minister van Waterstaat, Ir M.C.E. Bongaerts een Commissie van Advies bestaande uit vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat, Provinciaal Bestuur, Staatsmijnen, Particuliere Mijnen, Nederlandse Spoorwegen en Kamers van Koophandel van Roermond, Heerlen en Maastricht.

Uit een gedeelte van de installatierede, die onderstaand letterlijk wordt weergegeven, blijkt duidelijk de bedoeling.

"Mijne Heeren,

Ik heet U welkom en dank U voor de welwillendheid, waarmee gij aan mijn uitnodiging om het lidmaatschap dezer Commissie te aanvaarden, hebt gevolg gegeven.

"Zoals U bekend is, houdt het vraagstuk van den afvoer van de steenkolen uit het Limburgsche kolendistrict reeds geruime tijd de aandacht bezig. Die afvoer was een der motieven voor de kanalisatie van de Maas, welke thans door den aanleg van stuwcomplexen te Linne, Roermond, Belfeld, Afferden en Grave, den aanleg van het kanaal Wessem-Nederweert en het Maas-Waalkanaal hare voltooiing nadert.

"Reeds van 1912 dateert een uitgewerkt plan tot het graven van een kanaal van de Maas naar Nuth, aldus doordringende tot nabij het hart van de mijnstreek.

"Een speciale Commissie, de zoogenaamde Steenkolenafvoercommissie, bracht in 1918 advies uit omtrent de spoorweg-, haven- en andere werken, welke noodig zouden zijn voor den afvoer van steenkolen uit het mijngebied naar de Maas bij Maasbracht. Deze Commissie kwam tot de conclusie, dat de overlaadhavens, waar de steenkolen van den spoorweg in het schip zouden worden overgebracht, weliswaar zoo dicht mogelijk bij de mijnzetels moesten worden aangelegd, maar meende, om technische en financieele moeilijkheden, de uitvoer van het plan te bevorderen door de bedoelde overlaadinrichting te Born te ontwerpen.

Een kanaal van Born naar Maasbracht zou dan de haven met de Maas verbinden, terwijl anderzijds de spoorwegen de kolen naar Born zouden brengen. Deze plaats bood voorts perspectieven voor latere doortrekking van genoemd kanaal zuidelijk naar Maastricht of verder in het mijngebied.

"Toen in 1921 tot den aanleg van een lateraal kanaal van Maasbracht naar Maastricht werd besloten bij de wet van 28 Juli van dat jaar, is de vraag of, onder die gewijzigde omstandigheden aan Born als overlaadhaven moest worden vastgehouden niet onder de oogen gezien. Nu echter een begin van uitvoering aan het Julianakanaal is gegeven kan dit niet langer worden uitgesteld, doch is het vraagstuk zelfs urgent geworden.

"De vraag is gerezen, of bij de geschetste ontwikkeling van zaken Born nog wel de meest aangewezen plaats is voor een overlaadhaven voor de mijnstreek en of in stede daarvan - of daarnaast - niet andere punten in aanmerking moeten komen.

"Als plaats voor zulk een overlaadhaven is o.a. Maastricht naar voren gebracht, zulks in het bijzonder in het belang van den afvoer naar het Zuiden.

Het desbetreffende rapport, uitgebracht door een Commissie, onder voorzitterschap van den Oud-Minister van Waterstaat, den Heer Dr C. LELY, ingesteld door de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Maastricht e.o. zal U bekend zijn. De schutsluizen van het Julianakanaal zouden dan niet noodeloos met de naar het Zuiden te vervoeren kolenschepen worden belast. "Verder is het denkbeeld geopperd van Born uit een zijkanaal aan te leggen in de richting van Sittard teneinde het spoorwegvervoer te bekorten en het knooppunt Sittard als overlaadhaven te benutten. Ook is gedacht aan een haven van het Julianakanaal in de terreinen van de mijn Maurits, alwaar door middel van mijnspoorwegen de steenkolenafvoer van alle Staatsmijnen en wellicht van enkele particuliere mijnen zou kunnen worden geconcentreerd.

"Ook het hiervoren genoemde plan Nuth komt wellicht thans in een ander licht te staan, indien de scheepvaartbelangen van het mijn-district zouden kunnen opwegen tegen de kosten van zulk een scheepvaartverbinding.

Met de vraag van de overlaadhavens voor steenkolen en andere mijnproducten houdt vervolgens weer verband de keuze van overlaadhavens voor andere goederen zooals bijv. voor het Julianakanaal er een te Echt is geprojecteerd, terwijl ook de definitieve bestemming van de thans in uitvoering zijnde tijdelijke overlaadhaven te Maasbracht in nadere overweging ware te nemen.

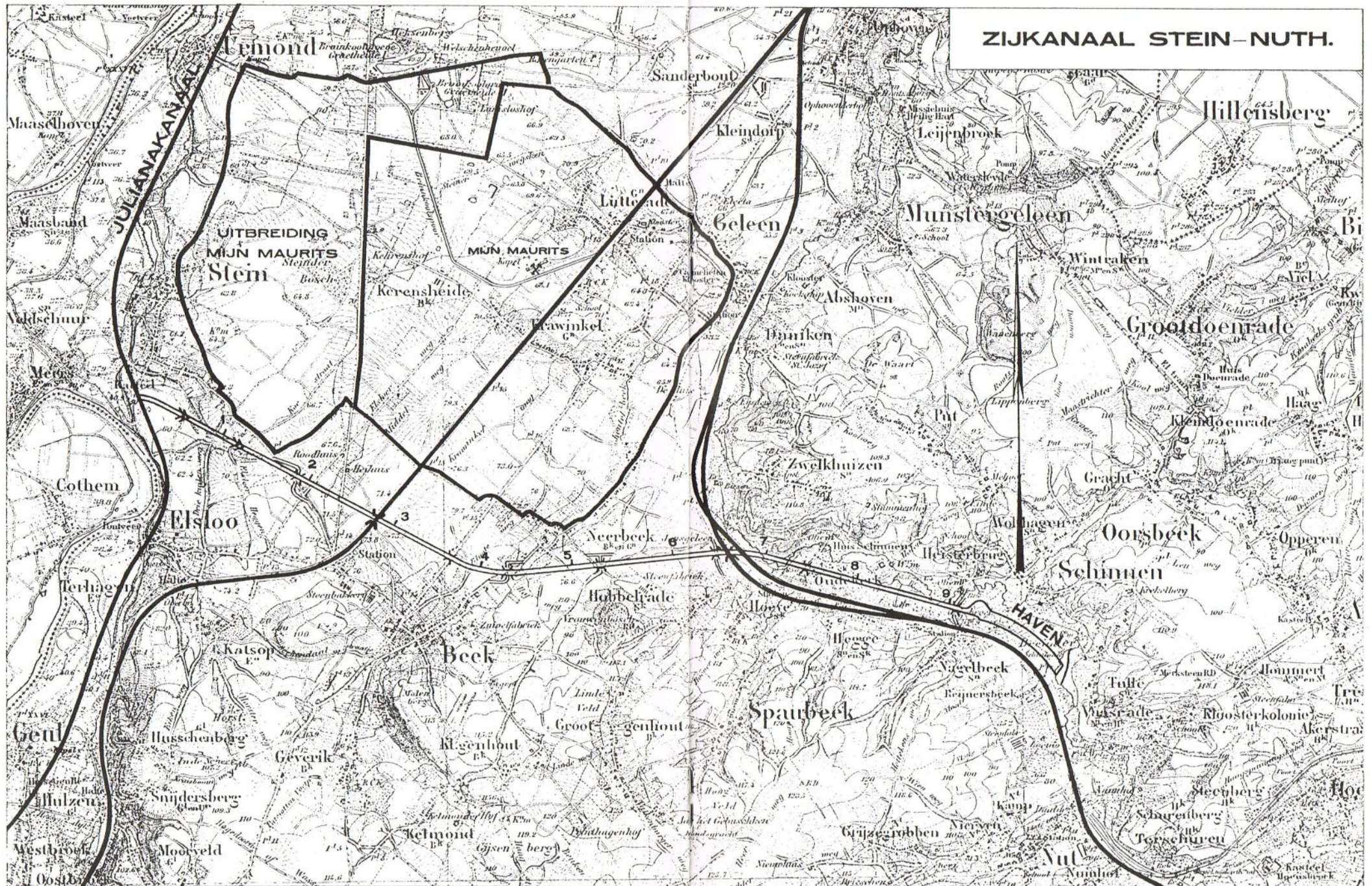
"Het vraagstuk heeft zich zodoende niet meer beperkt tot een belang van het kolenvervoer, maar zich verwijdt tot een algemeen economisch belang voor geheel Zuid-Limburg....."

De minister vervolgt verder zijn rede met een verduidelijking van de opdracht, die hij samenvat in 3 punten:

"In de eerste plaats zal door U zijn na te gaan, hoe op de meest economische en doeltreffende wijze de overlaadgelegenheden aan het Julianakanaal zullen te zijn aan te leggen met de vereischte spoor-, tram-, en autoverbindingen. Uwe opdracht is hier zo ruim mogelijk. Indien aanvulling van de wet van 1921 (besluit tot aanleg Julianakanaal) noodig mocht blijken voor grotere doelmatigheid en meer economie, behoeft dit geen verhindering te vormen voor Uwe plannen, natuurlijk vooropstellende, dat daaruit geenerlei vertraging in de uitvoering van de kanaalwerken mag voortvloeien.

"In de tweede plaats zal ik gaarne vernemen, hoe Gij U denkt de kosten der door U aan te bevelen werken te verdeelen over het Rijk en andere belang-

ZIJKANAAL STEIN-NUTH.

Top. Inv.

Schaal 1:50 000

» sluis
X BRUG

hebbenden. Ik kan mij toch voorstellen, dat behalve de Rijksbelangen ook locale en andere belangen bij de totstandkoming der werken zoozeer zouden zijn gediend, dat het niet onbillijk zou worden geacht die belanghebbenden in de kosten der werken te doen bijdragen.

"Ten slotte wordt ook Uw oordeel gevraagd over de blijvende verzorging van het vervoer van de mijnen en de organisatie daarvan.

De minister vraagt daarna op een spoedig uitbrengen van een rapport en hoopt dat er eenstemmigheid over het eindvoorstel zal bestaan. Als dit echter niet het geval zou blijken, zou hij gaarne ook kennis willen nemen van de eventuele afwijkende inzichten.

De geïnstalleerde commissie bestond uit de volgende personen:

Voorzitter en lid: Mr M.J.H.H. PAULUSSEN, Lid van Ged. Staten van Limburg, te Maastricht;

secretaris en lid: Ir D.J. KLINK, Ingenieur van Rijkswaterstaat te Maastricht;

Leden:

Ir F. BAUCKE, Hoofdingenieur van Rijkswaterstaat, te Maastricht;

Mr Dr W.F.J. FROWEIN, Voorzitter-Directeur Staatmijnen, te Heerlen;

Ir P.C. HUENGES, Hoofdingenieur Provinciale Waterstaat, te Maastricht;

A.J.M. HULSMAN, Directeur van de Domaniale Mijnmaatschappij, te Kerkrade;

P.L. JANSSEN, Voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor de Zuid-Limburgse Mijnstreek, te Beek;

Ir J.A. KALFF, Directeur der Nederlandsch Spoorwegen, te Utrecht;

J. SCHAEPKENS VAN RIEMPST, Voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Maastricht e.o., te Maastricht;

H.M.F. SMEETS, Voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Midden-Limburg, te Roermond;

Als adjunct-secretaris werd in een later stadium nog toegevoegd: Ir E.H. SMID, tijdelijk ingenieur bij de werken van het Julianakanaal, te Maastricht.

UITWERKING DIVERSE PLANNEN:

De commissie ging dus eind 1925 van start en nam de volgende zaken onder de loop:

- a. te verwachten kolenproductie en kolenvervoer te water;
- b. mogelijke oplossingen voor de ligging van de overlaadhavens;
- c. het zijkanaal Stein-Nuth;
- d. het zijkanaal Buchten-Sittard.

Alvorens over te gaan tot de conclusies en voorstellen van het eindrapport van de commissie in november 1927, noemen we eerst een aantal instanties en enkele feiten, die plaats vonden tijdens de periode van het opstellen van het rapport (1926-1927), en die zeker invloed uitgeoefend hebben of nauw ermee band hielden:

I. In de loop van 1926 werd er tussen de Nederlandse Spoorwegen en de Limburgse mijnbesturen een overeenkomst gesloten betreffende belangrijke kortingen op de vrachtprijs van kolen, cokes e.d. per spoor. Hierdoor werd het vervoer per spoor voor de mijnindustrie miljoenen guldens per jaar goedkoper.

II. In januari 1927 werd een brief van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor de Zuid-Limburgse Mijnstreek gericht aan de commissie; deze dringt er sterk op aan om behalve met de belangen van de mijnindustrie, ook en niet op de laatste plaats rekening te houden met de algemene economische belangen en de ontwikkeling van handel en industrie, waarbij zij een goede waterverbinding vanaf het Julianakanaal tot in het hart van Zuid-Limburg als een belangrijke stimulans ziet.

Enkele passages uit deze brief geven hiervan een aardig beeld:

"..... Vooral ten opzichte van massaal vervoer, als bijvoorbeeld van bouwmaterialen, groenten, graan enz. zal de aansluiting aan het kanalen-net een belangrijke invloed hebben op de prijzen. De exorbitante duurte der mijnstreek moet dan ook voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan het feit, dat de grote woningcomplexen, die daar in den laatsten tijd zijn ontstaan, alleen per spoor of tram te bereiken zijn, zodat alle levensbehoeften per waggon moeten worden aangevoerd.

Men bedenke, dat er in de laatste 20 jaren in het mijn-district een bevolkingstoename van 100.000 zielen heeft plaats gehad. Dat belangrijke accres is in het zuidelijk deel der mijnstreek, dat enkele jaren geleden de grootste toename toonde (Heerlen, Hoensbroek, Kerkrade enz.) thans een weinig tot staan gekomen. In het noordelijk deel met name in Sittard en de aangrenzende gemeenten, gaat de bevolkingstoename nog onverzwakt door. De reden hiervan is te zoeken in de ontwikkeling der ontginningswerken der mijn Maurits. Daar waren in Januari 1926 slechts 2540 arbeiders werkzaam, terwijl deze mijn in de naaste toekomst zelfs de grootste der thans in exploitatie zijnde mijnen (de Emma, waar 5800 personen werken) nog belangrijk zal overtreffen. Een groote bevolkingstoename van Sittard en omgeving is dus zeker te verwachten. Limburg smakt bovendien naar nijverheidsondernemingen, waar het groote deel der bevolking kan worden werkzaam gesteld, dat geen arbeid in de mijnen kan vinden. Het zou een weldaad zijn, indien bijvoorbeeld door de oprichting van textielfabrieken, waarin vrouwelijk personeel gewend is te werken, plaatsing zou kunnen worden gevonden, zoowel

voor de talrijke meisjes als voor de mannen, die om de een of andere reden niet in de mijnen kunnen werken.

Zulk een industrie is echter niet op te richten, indien niet door zeer goedkoop watervervoer met vrucht in concurrentie met bestaande fabrieken kan worden getreden

Resumerend stelden zij in hun brief voor om de aanleg van een kanaal van Buchten(Born) naar Sittard en een kanaal vanaf Stein-Elsloo naar Heerlen en Voerendaal te bevorderen. Deze voorstellen gingen vergezeld van globale kostenberekeningen en rentabiliteitsberekeningen, waaruit bleek dat vervoer te water goedkoper uit zou komen dan vervoer per spoor.

III. In februari 1927, dus ruim een jaar nadat de commissie met haar werkzaamheden was gestart, zond de Minister van Waterstaat een dringend verzoek aan de commissie om op te schieten met het verslag i.v.m. het vorderen van het werk aan het Julianakanaal.

IV. In de periode van het samenstellen van het advies werd het plan van de Staatmijnen bekend voor een eigen spoorweg vanaf staatsmijn Emma-Hendrik naar de Maurits.

CONCLUSIES en VOORSTELLEN van de COMMISSIE:

ad a. Te verwachten kolenproductie en kolenvervoer te water: raming totale kolenproductie voor 1935 ca. 12 miljoen ton waarvan "naar gevoelen der mijn-directies" ca. 5 miljoen ton per schip vervoerd zou worden.

ad b,c,d. Mogelijke oplossingen voor de ligging van de overlaadhavens en het aanleggen van zijkanalen: alle voorstellen en analyses met betrekking tot het aanleggen van zijkanalen zowel Buchten-Sittard als Stein -Nuth en Stein-Heerlen worden als te kostbaar aangemerkt.

De commissie stelt voor overlaadhavens aan te leggen nabij Maastricht en nabij Born; deze openbare havens met spoorwegaansluitingen en nodige andere toegangswegen zullen op kosten van de overheid moeten worden aangelegd.

Een lid van de commissie, P.L. Jansen, voorzitter van de Kamer van Koophandel was het niet eens met alle eindconclusies van de commissie en in een aparte bijlage zette hij o.a. uiteen: *".....Door uitvoering der voorstellen van de commissie zal in geen enkel opzicht voldaan worden aan het boven onder 3 genoemde doel, n.l. het verbinden van een toekomstig industriegebied in Zuid-Limburg met de Nederlandsche waterwegen. Limburg zal het dan moeten aanzien, dat de uit zijn schoot gedolven kolen zoo snel mogelijk vervoerd worden, zonder dat er tegemoet gekomen wordt aan de zoo herhaalde malen*

opgewekte verwachting, dat de mijnen er de aanleiding zouden zijn tot de stichting van industrieën....."

NABESCHOUWINGEN:

Bij bestudering van het eindverslag van de commissie kan men zich niet aan de indruk onttrekken dat de commissie alleen de belangen van de mijnen en van de spoorwegen heeft willen behartigen. Weliswaar was het vervoer van de kolenproductie zeer actueel in die periode maar de opdracht van het Ministerie van Waterstaat was duidelijk niet slechts alleen tot de mijn economie beperkt.

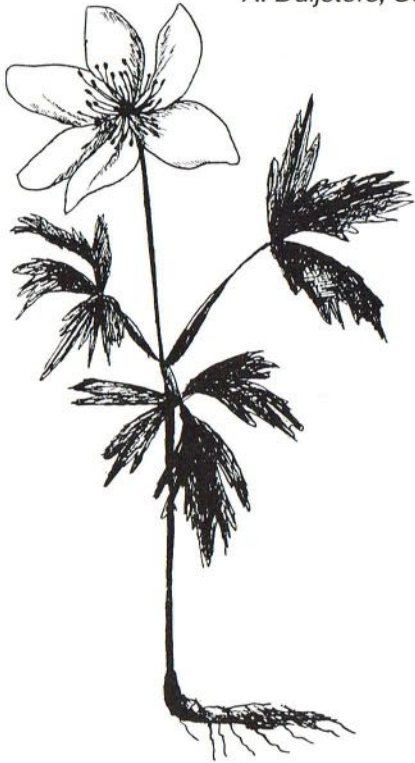
Bewust of onbewust, mede mogelijk veroorzaakt door de samenstelling van de commissie en het korte tijdsbestek waarin beslissingen genomen moesten worden, werd een eenzijdige industriële ontwikkeling (mijnbouw) in Zuid-Limburg in de hand gewerkt.

Bron:

Verslag der Commissie van Advies in zake overlaadhavens aan het Juliana-kanaal, ingesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat van 10 December 1925 La. B, afdeling Waterstaat T. 's-GRAVENHAGE, Algemene Landsdrukkerij 1927.

De bosanemoon, *Anemone nemorosa*

A. Duijsters, Sectie Geologie

De bosanemoon is een in grote groepen groeiende voorjaarsbloei-er. Dicht onder het bodemoppervlak heeft de plant een kruipende wortelstok. Het is een lage plant met meestal één bloem, (zeer zelden twee); de bloemsteel is ongeveer een derde van de planthoogte. De bloem is wit, aan de buitenkant vaak wat roze-paars getekend. Ze heeft drie gesteelde stengelbladeren, die bijna tot aan de voet zijn verdeelt in drie of vijf slippen. Nadat de vruchtjes zijn verspreid (ondermeer door mieren), sterft de plant bovengronds af.

Met uitzondering van het Middellandse Zeegebied komt de bosanemoon in heel Europa voor; in Noord-Amerika en Siberië zijn er nauw verwante soorten. In Nederland groeit de bosanemoon in

loofbossen op een gerijpte rijke grond. Dat zijn leem, löss, oude kleigronden en soms op oude rivierduinen. De plant groeit bij voorkeur op een losse, humusrijke, zuurstofrijke en neutrale bodem.

In het Bunderbos komt de bosanemoon op sommige plaatsen uitbundig voor en vormt witte tapijten. Dit zijn over het algemeen de wat drogere plekken; op natte plekken komt ze ook voor, maar minder massaal en dan samen met o.a. speenkruid en slanke sleutelbloem, die een voorkeur hebben voor natte grond.

De naam *Anemone* komt van het griekse *Anemoone*, uit *Anemos* wat wind betekent. De naam is waarschijnlijk ontstaan doordat de bloem bij het minste zuchtje wind al beweegt. De soortnaam *Nemorosa* betekent: bosbewonend. Zoals alle ranonkelachtigen is de bosanemoon giftig; het sap kan blaren op de huid veroorzaken. Toch werd het kruid vroeger in de volksgeneeskunde

gebruikt o.a. als pijnbestrijder, speciaal bij tandpijn, reuma en jicht, maar het is niet aan te bevelen deze plant te gebruiken.

Over de bosanemoon bestaan verschillende legenden. Een ervan gaat als volgt: *Anemone* was een nimf, die door de westenwind *Zephyrus* bemind werd. Zijn vrouw kon dit niet verdragen en werd jaloers. Ze veranderde de nimf in de *Bosanemoon*; zo komt het dat de bloem bij ieder zuchtje wind beweegt, want dan is *Zephyrus* bij haar.

Een ander verhaal gaat over het feit dat de bloem alleen in het voorjaar bloeit. Ten tijde van de schepping was ieder plantje een kuiltje aan het graven om drinkwater te bewaren, alleen de anemoon deed niet mee. Zij was lui en dacht: "Waarom zou ik mijn witte kleedje vuil maken voor een kuiltje?" Later in de middag liep Adam door de tuin en zag dat de anemoon niets had uitgevoerd, terwijl de andere planten hun kuiltje bijna klaar hadden. "Waarom heb jij geen kuiltje?", vroeg Adam. "Waarom zou ik mijn kleedje vuil maken?" "Het is nu zo mooi", luidde het antwoord. Adam werd boos en zei: "Voortaan, anemoon, zal jij in de zomer geen kleed meer dragen; dat is de straf voor je luiheid." Behalve de bosanemoon komen in Nederland nog voor de gele anemoon (van nature alleen in Zuid-Limburg, elders als stinse plant) en de blauwe anemoon, deze alleen als stinse plant. Verder nog de vele gekweekte variëteiten.

Literatuur:

1. Nederlandse oecologische flora deel 1, 1985
2. H. Klein, Planten en hun naam, 1979.

Tekening: A. Duijsters.

Verzoek voor gemeentelijke steun voor verlies van een paard.

L.H. Schreurs, Sectie Geschiedenis en Genealogie

Was het een misverstand over een ingewikkelde regeling? Was het een poging tot oplichting van de gemeente? In ieder geval: Johannes H. probeerde een - voor die tijd heel groot - bedrag los te krijgen voor het verlies van een paard, dat zijn vader 25 of 26 jaar tevoren bij een transport van militairen zou zijn kwijtgeraakt. Hij heeft kennelijk gedacht: "Niet geschoten is zeker mis" en de gelden ervoor waren uit hoofde van een bijzondere toeslag ("cents aditio-neel") bij de gemeente beschikbaar. Van de achternaam van Johannes is slechts de beginletter in deze transcriptie vermeld, omdat nog steeds respect-abele inwoners van de Maasstreek deze achternaam dragen.

Hieronder volgt de oorsponkelijke tekst van de betreffende stukken:

Zitting gehouden door den Gemeente Raad van Stein op Den 13 July 1820
Den Gemeente Raad Van Stein Vergaderd Zijnde in Gevolge Eene Missive van den Heer Kommissaris van het Arrondissement van Maestricht in dato den 10 Juni laetstleden No 480 L3 om te delibereeren over de gedaene prententie van 169 gulden 13 St: 3 oorden Van Johannes H. over het verlies van Een paard in De Jaare 1793 of 1794. Dat den bovengemelden Johannes H. in zijn request Van den 3 April l.l. en in Zijnen brief van den 23 mei daer op volgende meld dat zijnen vader op den weg in het transport zijn paard verloren had.

Dat andere inwoonders in dat Geval bevonden zijnde zonder betaalt zijn geworden door de burgemeesters, en dat hij op die lijst niet gebrogt is geweest en hij allenelijk zouden berooft zijn van die betaaling.

Dat de Gemeente inkrogene is de Cents additioneelen waar uit deze pretentie zoude kunnen betaalt worden.

Zoo heeft de Gemeente Raad Verstaan

1) Dat Samuel H. Gelast is Geworden door order van den borgemeesters om zich bij het transport te begeven en hetzelfde te helpen vervoeren is waar, maar dat hij zijn paard op den weg verlooren heeft is onwaar, want hetzelfde in zijnen stal Gestorven is, niet door die reijze, maar door het vernagelen van de Smit aan Eenen voet van het paard.

2) Dat die inwoonders van Stein dewelke paarden of karren hebben agterge-laaten op de reijze met transport der troppen of anderzints, Geene betaaling bekomen hebben en dat Johannes H. den Eenigsten is die zulke betaaling voordert.

3) Dat de Cents aditioneel nog niet voldoende zijn om te betaalen de lasten Dewelke daer uit moeten betaalt woorden en dat Johannes H. zulken voorstel niet behoorden te doen om aan zijne ongefonderde betaaling te Geraaken.

Dus verzoekt de Gemeente Raad aan Zijne Excellentie den heer Gouverneur der Provincie, als ook aan den Heer Kommissaris van het arrondissement, welke reclamatie af te wijzen en aan dezelve Geen Gehoor te Geven, want dezelve ongefondeert en onwettig zijn.

Aldus gedaan te Stein op datum als boven.

Volkstelling 1796 (IV)

De inwoners van Elsloo aan het einde van de 18de eeuw

F.J.M. Timmers, Sectie Geschiedenis en Genealogie

Rectificatie:

In de vorige aflevering is een naam weggefallen en dan ook nog uitgerekend een naam waarover in de noten iets verteld werd. Op blz. 19 hoort bij nr 100 onder Herman Winnen te staan: Meghtildes Peters, 38.

Hiermee wordt natuurlijk ook het verhaal van noot 8 duidelijk!

Last but not least volgen in deze aflevering de inwoners van de gehuchten Catsop en Terhagen en ook nu weer letterlijk zoals ze in de lijst van 1796 voorkomen, inclusief de schrijffouten. We beginnen met **Catsop**.

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.
133.	Jan Tissen	38	dagurder (dagloner)	1
	Catrijna Martens	37		
134.	Dirck Martens ¹	60	ackerman (landbouwer)	2
	Mattis Gijsen	25		
	Megel Martens	27		
135.	Mattevus Lemmens	63	wever	
	Marija Gijsen	57		
	Peter Lemmens	21		
	Gurt Lemmens	18		
	Lusija Lemmens	16		
136.	Joannus Krugers	45	dagurder	
	Marija Martens	56		
137.	Hobertus Hoben	43	weever	2
	Marija Anna Wanten	34		
	Joannus Hoben	32		
	Barbera Hoben	14		
138.	Laurens Penders	36	akerman	1
	Anna Geteru Henderikx	39		
	Anna Marija Penders	15		
139.	Mattis Leenars	36	akerman	2
	Cornelija Henderikx	35		
140.	Marten Leenars	31	akerman	3

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.
141.	Maria Catr. Henderikx	27		
	Margreta Leenaers	46	arm	
	Dirck Leenars ²	84		
	Heleena Leenaers	38		
142.	Nicolas Bovens ³	31	dagurder	2
	Elijsabet Lemmens	28		
143.	Leenaerdus Gurs	53	weever	1
	Elijsabet Lemmens	61		
	Maria Heleena Gurs	26		
	Maria Lusya Gurs	24		
144.	Bernaerdus Smets ⁴	87	arm	1
	Margreta Martens	35		
145.	Mattis Smets	83	dagurder	1
	Anna Krugers	37		
146.	Joannus Gijsen	73	ackerman	
	Marija Ida Gijsen	24		
	Marija Lusja Gijsen	21		
	Poulus Bosten ⁵	17		
147.	Jannus Nisten	44	dagurder	
	Maria Smets	51		
	(Poulus) ⁵			
148.	Cervas Bovens	40	ackerman	2
	Elijsabet Leensen	30		
149.	Dorus Leenars	42	ackerman	1
	Barbera van Mulken	49		
	Peteronella Leennars	20		
	Gurt Leenars	17		
150.	Peter Bosten	38	slotmaker	1
	Aggenes Bovens	33		
151.	Peter Pijls	43	dagurder	3
	Elijsabet Kupers	43		
	(Joannus Pijls) ⁵	19		
	(Anna Cattrina Pijls) ⁵	18		
	(Willem Pijls) ⁵	16		
152.	Joannus Bosten	48	slotmaker	3
	Geteru Hendrikx	49		
	(Poulus Bosten) ⁵	17		
	(Mattis Bosten) ⁵	13		
153.	Willem Monesen	46	wolspinder	3
	Joanna Bours	40		
	Anna Catrijna Monesen	19		
	(Joannus Monesen) ⁵	15		
154.	Wed. Peter Nijsten	61		
	Hendrikus Nisten	24		
	Marija Nisten	29		
	(Marija Catrijna Nisten) ⁵	26		

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.	Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.
	(Cristina Nisten) ⁵	27				Megel Martens	72		
	(Marten Nisten) ⁵	21			161.	Mattis Henderikx	53	akerman	2
155.	Peter Peerbom ⁶	48	dagurder	3		Maria Catr. Mulkens ⁸	44		
	Marija Elijs. Perbom	13				Willem Henderikx	64		
156.	Andris Jansen	48	dagurder		162.	Hendrik Penders ⁹	39	arm	3
	(Marija Hel. Jansen) ⁵	28				Maria Catrina Wanten	37		
	Johanna Jansen	26				Cornelija Penders	17		
	Marija Catrijna Jansen	23				Poulus Penders ¹⁰	13		
157.	Peter Penders	46	weever		163.	Peter Penders ¹⁰	35	arm	5
	Margreta Martens	47				Lusija Penders	13		
	Mattis Penders	28			164.	Wed. Lendert Leenars	43		4
	(Joannus Penders) ⁵	25				Gurt Leenars	24		
	Marten Penders	18				Peteronela Leenars	20		
	Peter Penders	16				Cornelija Leenars	18		
158.	Wed. Peter Henderikx ⁷	57		2		Joannus Leenars	14		
	Joannus Henderikx	25			165.	Christijan Bovens	65	ackerman	
	Maria Catr. Maertens	22				Bijaterijx Clermons	60		
	Clas Henderikx	21				Joanna Drissens	20		
159.	Dirk Martens	56	akerman	4		Mattis Bosten ⁵	13		
	Megel Bekers	40			166.	Martijnus Martens	49	ackerman	4
	Marija Martens	13				Elijsabet Gijsen	43		
160.	Martinus Bismans	36	ackerman	3		Dirck Martens	69		
	Maria Joanna Gijsen	31			167.	Mattis Martens	35	akerman	2

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.	Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.
	Marija Anna Bovens ¹¹	28				Mattis Sassen	14		
168.	Joannus Brorens	42	akerman		172.	Gurt Henderikx	42	stroijdeker (dakdekker)	1
	Marten Brorens	25				Petronela Willems ¹³	38		
169.	Anna Catrijna Brorens	19			173.	Peter Kessen	46	arm	2
	Marten Bovens	28	akerman	1		Heleena Menten ¹⁴	45		
	Getru Wanten	24			174.	Geraerdus Steps	41	schonmaker (schoenmaker)	3
170.	Dirck Reenkens	41	akerman	1		Ida Sillen	46		
	Peteronela Gijsen	40			175.	Augustinus Bours	47	arm	1
	Fransus Renkens	19			176.	Wed. Jan Sillen ¹⁵	36		
	Peteronela Renkens	16				Hermanus Sillen	81		
171.	Joannus Bovens	63	ackerman			Cornelija Meessen	30	dagurder	2
	Marija Margr. Frederikx ⁶⁰	35				Glaudin Sillen	29		
	Mattis Bovens	28			177.	Wed. Gosen Bovens	36	arm	
	Maex Bovens	26				Cattijna Bovens	34		
	Peteronela Bovens	26							
	Marija Elijsab. Bovens	20							
	Marija Meggel Bovens ¹⁷	17							
	Miggel Schonmakers ¹²	25							

Tot zover Catsop. Vanaf hier volgen tenslotte de inwoners van **Terhagen**.

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.	Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. <12 j.
178.	Cristian Martens ¹⁶	46	ackerman	2	185.	Wed. Cristijan Willems	50	arm	2
	Maria Catrigna Lensen	35				Mattis Lemmens	24		
	Elisabet Martens	49				Anna Catrigna Willems	20		
	Hendrikus Martens	12				Cornelija Willems	18		
179.	Gurt Henderikx	44	ackerman		186.	Mattis Penders ²⁰	50	clompemaaker	
	Cals Henderikx	38				Sofija Willems	52		
	Elisabet Henderikx	42				Sofija Willems	17		
180.	Peter Bovens	36	ackerman	1	187.	Joannus Rog	55	bouman	
	Maria Megel Kreften	46				Meggel Martens	56		
	Maria Catrigna Kreften	48			188.	Mateus Gelesen	53	dagurder	1
	Jan Bovens	30				Geteru Gelesen	54		
181.	Frijdus Henderikx ¹⁷	25	wolspinder	2		Joannus Vossen ²¹	26		
	Cornelija Henderikx	21				Elijsabet Gijsen	21		
	Anna Maria Henderikx	18				Meggel Gijsen	15		
182.	Wed. Lendert Gijsen	38		2	189.	Wed. Adum Sneijders ²²	59	knopemakers	1
	Catrigna Gijsen	23				Marija Catrigna Sneijders	23		
	Lusija Gijsen	13				Marija Anna Sneijders	18		
183.	Jacobus Schurs	39	wolspinder	4	190.	Wed. Hedrik Dolders	65	akerman	
	Margreta Jansen ¹⁸	38				Joannus Dolders ²³	25		
	Anna Catrigna Sassen	14				Ida van Mulken	29		
184.	Wed. Mees Meessen ¹⁹	60		1		Marija Catrigna Dolders	23		
	Barbera Meessen	30				Margreta Dolders	21		
	Peter Meessen	16			191.	Wed. Lendert Lemmens	41	arm	

Hier eindigt deze inwonerslijst van Elsloo met de woorden: "dus 597 boven de 12 jaren en 272 kinders". Was getekend: G. Fredrix.

(Zoals in de eerste aflevering al blijkt, kloppen echter deze getallen niet. Zie Heemkundesnipppers nr. 11).

Noten:

1. De gevangen genomen bokkerijder Marten Mulckens, alias de Pandoer (huzaar), noemde tijdens zijn verhoor op 11 oktober 1773 een hele serie namen van benedeleden, waaronder ook de naam van Dirk Martens. Deze Dirk was in 1770 gehuwd met Petronella Beckers, een dochter van de schepen/herbergier Nicolaas Beckers. Toen zijn beide zwagers Jan Jongen en Lambert Wanten gearresteerd werden, ging Dirk op de vlucht. Op 14 november 1774 werd hij bij verstek veroordeeld. Zijn enige dochter Maria Mechtildis (Megel) werd geboren toen haar vader op de vlucht was. Toen zij enkele jaren oud was, stierf haar moeder (10 februari 1777). Waarschijnlijk werd zij grootgebracht door haar peettante Mechtildis Beckers. Op 5 februari 1790 trouwde Mechtildis met Mathias Gijsen. In 1796 woonde het echtpaar in bij haar inmiddels teruggekeerde vader.

2. Dirk Lenaers woonde bij zijn twee ongetrouwde dochters Margaretha en Helena. Hij stierf op tweede Kerstdag van het jaar 1802.

3. Nicolaas Bovens was de oudste van de vijf kinderen van Petrus Bovens die woonde op de Dries. Deze Petrus was dorpsmeester en had daarom de bijnaam "de Schattheffer van Elsloo". Hij huwde op 11 november 1763 met Maria Catharina Brorens, doch aangezien zij bloedverwanten waren in de 3e graad hadden zij eerst dispensatie nodig. Het echtpaar stond bekend als erg rijk. In de herfst van 1773 werd Petrus echter gearresteerd nadat hij ervan werd beschuldigd een lid van de bokkerijdersbende te zijn. En enkele maanden later, op 6 december 1773 werd hij opgehangen. Zoon Nicolaas huwde op 2 mei 1793 Maria Elisabeth Lemmens. Ook zij hadden hiervoor dispensatie nodig omdat zij in de 4e graad verwant waren. Overigens woonde ook een zuster van Nicolaas in Catsop, nl. Maria Anna, die gehuwd was met Mathias Martens. (zie noot 11).

4. Het echtpaar Bernardus Smets (Smeets) en Margaretha Martens verschildte maar liefst 52 jaar in leeftijd! Zij trouwden op 3 september 1780. Hij was toen 71 en zij 19 jaar. In 1796 hadden zij één kind. Overigens was Bernardus in dat jaar de oudste inwoner van Elsloo.

5. Tijdens het opnemen van deze lijst bleek dat er zoons en dochters waren opgeschreven bij hun ouders, terwijl men ze later opnieuw tegenkwam op een ander adres, waar zij als knecht of dienstmaagd inwoonden. Men streepte hun namen dan bij hun ouders door. Zo vinden wij de 17-jarige Poulus Bosten

terug als inwonend knecht bij Joannes Gijsen (nr. 146) en zijn 13-jarig broertje Mats bij Christiaan Bovens (nr. 165) terwijl hun namen bij hun ouders zijn doorgestreept (nr. 152). Om een en ander duidelijk te maken hebben wij de doorgestreepte namen niet weggelaten doch tussen haakjes gezet. Natuurlijk vinden wij niet alle doorgestreepte namen elders terug, daar de betrokken personen ook in een andere gemeente als inwonend knecht of dienstmaagd kunnen staan ingeschreven.

6. Peter Peerbooms was weduwnaar van Mechtildis Heuts die enkele jaren eerder was gestorven en hem met vier kinderen achterliet, van wie de 13-jarige Elisabeth de oudste was.

7. De "weduwe Henderikx" heette eigenlijk Maria Boyens. Ze was gehuwd geweest met Peter Henderikx. Zoon Joannes was op 3 mei 1793 gehuwd met Maria Catharina Martens. Het echtpaar woonde bij zijn moeder evenals de jongere broer Nicolaas.

8. Maria Catharina Mulkens was afkomstig uit Haasdal-Schimmert. Zij was op 2 mei 1779 gehuwd met Mathias Henderikx. Het echtpaar had twee kinderen. De bij hen inwonende Willem Henderikx was waarschijnlijk een broer van Mathias.

9. Hendrik Penders was de oudste zoon van Peter Penders die het beroep van kleermaker uitoefende. Vanwege zijn postuur noemde men hem "de lange Snijder van Catsop". Deze Peter was een der hoofdmannen van de Elsloose bokkerijders. Hij ronselde nieuwe leden en nam deze zelfs in zijn huis de eed af. Hij werd op 21 september 1773 gearresteerd. Na folteringen bekende hij tenslotte op 18 oktober waarna hij op 8 november werd opgehangen. Zijn vrouw Maria Lucia Hendrix stierf op 23 april 1785. Overigens was een zus van Peter Penders gehuwd met de bokkerijder Michael Minten die tegelijk met Peter werd gehangen. Zijn zoon Hendrik huwde op 24 oktober 1776 met Maria Catharina Wanten, een dochter van Joannes Wanten die pachter was van de Hoppenhof in Elsloo. Ook deze was een bokkerijder en ook hij werd tegelijk met Peter Penders en Michael Minten opgehangen op 8 november 1773. Men noemde Wanten ook wel "de Gardenier" vanwege zijn beroep. Een nog meer bekende bijnaam van Joannes was "Hartenaas". Deze naam kreeg hij omdat hij dagen en nachten doorbracht met kaartspelen. Toch hield hij ook nog tijd over om twaalf kinderen te verwekken! Een van zijn zoons was Joes (Joannes) die woonde in 't Straatje (tegenwoordig Raadhuisstraat) en ook het beroep van gardenier of hovenier uitoefende. Zie hiervoor "Volkstelling 1796 (II)" noot 1 (Heemkundesnippers nr 13). Overigens was nog een andere dochter van "Hartenaas", Maria Gertrudis, gehuwd met de uit Stein afkomstige Frans Brouwers, alias "Panhuis", ook al weer een bokkerijder. Hij was gevlucht en werd bij verstek veroordeeld op 14 november 1774.

10. Ook de naast zijn broer wonende Peter Penders was een zoon van "de lange Snijder van Catsop". Hij huwde op 26 november 1779 met de uit Geulle afkomstige Maria Cornelia Heuts. En ook zij was weer een bokkerijdersdochter. Haar vader was Leendert Heuts, alias "de Scheerder". Evenals zijn broer behoorde Peter tot de armsten van Elsloo. Maria Cornelia stierf vlak voordat deze bevolkingslijst werd opgemaakt en liet haar man achter met zes kinderen van wie de 13-jarige Lucia de oudste was.

11. Maria Anna was een zuster van Nicolaas Bovens (zie noot 3) en dus een dochter van "de Schatheffer van Elsloo". Zij huwde op 3 november 1790 met Mathias Martens. Hierbij trad haar broer Nicolaas op als getuige. Maria Anna had in Catsop een huis geërfd van haar ouders en hierin ging het echtpaar wonen. In 1796 hadden zij twee kleine kinderen.

12. De naam Miggel is onduidelijk; er is niet uit op te maken of het gaat om een vrouw (Mechel, Mechtildis), dan wel om een man (Michel, Michael). Indien dit laatste het geval is hij misschien de oudste zoon van de op 9 februari 1774 opgehangen bokkerijder Peter Schoenmakers.

13. Petronella Willems was afkomstig uit Ulestraten. Haar man was de enige strodekker van Elsloo, d.w.z. hij maakte de in die tijd algemeen zijnde strodaken en zal dus niet om werk verlegen zijn geweest!

14. Maria Helena Minten (Menten) was op 3 januari 1752 geboren als de oudste dochter van Michael Minten die op de Dries gewoond had. Michael werd als bokkerijder veroordeeld en op 8 november 1773 gehangen samen met zijn zwager Peter Penders "de lange Snijder Van Catsop" en Joannes Wanten (zie noot 9). Maria was gehuwd met de uit Terhagen afkomstige Peter Kessen. Op 12 mei 1827 zou zij te Catsop sterven.

15. De weduwe Jan Sillen heette Maria Gelissen. Ze was met Jan gehuwd op 21 november 1751. Vlak na het opnemen van deze lijst is zij gestorven op 13 oktober 1796. Zoon Herman huwde op 13 november 1785 met Cornelia Meessen uit Terhagen. Het echtpaar woonde met hun twee kinderen in bij zijn moeder, evenals de oudere broer Claudin. Waarschijnlijk was Ida Sillen, de vrouw van schoenmaker Steps die twee huizen verder woonde, eveneens een dochter van de weduwe Sillen gezien het feit dat deze naam verder niet in Elsloo voorkomt.

16. Het echtpaar Christiaan Martens en Maria Catharina Lenssen was op 13 januari 1782 gehuwd. De 12-jarige Hendrikus was de oudste van hun drie kinderen. De inwonende Elisabeth Martens was een ongehuwde zuster van Christiaan.

17. De 25-jarige wolspinner Godefridus Henderikx was waarschijnlijk een jonge weduwnaar gezien het feit dat hij twee kleine kinderen had. Cornelia en Anna Maria waren zijn zusters.

18. Margaretha Jansen was afkomstig uit het Belgische Boorseme. Ze was sinds oktober 1785 gehuwd met Jacob Schurs (Schreurs?). De 14-jarige Anna Catharina Sassen was waarschijnlijk hun dienstmaagd.

19. Mees Meessen is een interessante naam. Vroeger kwam de naam Mees vaak voor. Hij is afgeleid van Bartholomeus. De achternaam is afgeleid van dezelfde voornaam. (Vergelijk: Janszoon- Jansen en Meeszoon- Meessen.)

20. De met Sophia Willems gehuwde klompenmaker Mathias Penders was afkomstig uit Kelmond-Beek. Het echtpaar had slechts één kind, de eveneens Sophia genoemde 17-jarige dochter. In 1817 zouden beide ouders sterven, Mathias op 9 oktober en Sophia enkele maanden later op 23 december.

21. Joannes Vossen was afkomstig uit Stein en sinds een jaar gehuwd met Elisabeth Gijsen. Zij woonden, samen met haar 15 jarige zus Mechtildis, in bij broer en zus Gelissen die beiden ongehuwd waren.

22. In een gesprek dat schrijver dezes jaren geleden in het streekmuseum had met Frits Lemmens, de welbekende schilder uit Elsloo, liet deze de naam vallen "aan 't knoupes" in Terhagen. Op een vraag mijnerzijds vertelde hij dat er aan de rand van het bos een huisje gestaan zou hebben, waarin een knopenfabriekje was gevestigd. Dit huisje zou al in de vorige eeuw zijn afgebroken. Mijn nieuwsgierigheid werd echt gewekt toen ik in deze inwonerslijst uit 1796 de weduwe Sneijders met haar dochters tegenkwam met als beroep "knopemakers". Ik ben toen gaan praten met de bejaarde mevrouw Bovens in Terhagen. Deze vertelde mij dat ze, toen ze als kind eens met haar oude tante wandelde, stukjes van beenderen opraapte waaruit ronde gaatjes waren gezaagd. Haar tante vertelde haar toen dat er uit die beenderen knoopjes waren gezaagd in een fabriekje dat vroeger ergens op die plek moest hebben gestaan. Er werden dus inderdaad (benen) knopen gemaakt in Terhagen, misschien wel een eeuw lang? Mevrouw Bovens wees ook de plek aan waar volgens haar het "fabriekje" gestaan moest hebben, schuin achter haar woning aan de bosrand. Een mooi staaltje van overlevering!

23. Joannes Dolders was op 18 juni 1788 gehuwd met de uit Meers afkomstige Ida van Mulken. Het echtpaar ging inwonen in zijn ouderlijk huis bij zijn moeder en zijn beide jongere zusters.

Bronnen:

1. Hardenberg Mr. H en Nuyens Dr F., *Inventaris der Archieven van het Arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas (1794-1814)*; RAL, Maastricht
2. Pfeifer M. en Erkens E., *Ze hingen in drie reysen* (Uitgave H.V.M., 1987)
3. Blok A., *De Bokkerijders* (Uitgave Prometheus Amsterdam, 1991).

Deze publikatie kwam mede tot stand door de steun van:

J. L'Ortye, Hoensbroek
GTI Piping Geleen bv, Geleen
Restaurant Francois, Stein
Timmer-Interieurbedrijf A. Vanderlinden, Born
Automodelbedrijf Jos Bogman B.V., Beek
Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek
Fa Meijers slagerij, Elsloo
Bouwens Beek B.V., Beek
Budé Beek B.V., Beek
Martin Mols juwelier, VOF, Stein
Brillen, oogmeting en contactlenzen Haan optiek, Stein
Kwaliteitsbakkerij Driessen-Bours, Stein
Lebbinck Sanitair, Stein
Stassen tapijt, gordijnen en slaapconfort, Stein
Installatiebedrijf Ger Jacobs, Elsloo
Waterjet B.V., Elsloo